

Kanaalbermen en taluds, stapstenen voor het Klaverblauwtje in Lanaken

Bart Hoelbeek, duurzaamheidsambtenaar gemeente Lanaken, Jan Rosierlaan 1, B-3620 Lanaken.

Het Klaverblauwtje komt in Vlaanderen nog maar in vier gemeenten voor. Eén van die gemeenten is Lanaken, waar men de soort samen met zijn waardplant Rode klaver, langs het Albertkanaal en enkele wegbermen kan waarnemen. Via de bermen en taluds van het Albertkanaal, het Kanaal Briegden-Neerharen en de Zuid-Willemsvaart kan deze zeldzame dagvlinder zijn leefgebied uitbreiden naar o.a. de zuidelijke Grensmaasvallei, de Tiendeberg in Riemst en de Sint-Pietersberg in Maastricht. Dit is echter enkel mogelijk indien deze bermen correct beheerd worden, zodat de waardplant zich optimaal kan ontwikkelen. Met de adoptie van het Klaverblauwtje neemt de gemeente Lanaken de uitdaging aan om deze Rode Lijstsoort te beschermen.



Foto's: Arnold Roberts

Verwezenlijkingen

Terreinacties

Het Regionaal Landschap Kempen en Maasland maakte i.s.m. Natuurpunt Studie het actieplan Klaverblauwtje op (Peusens & Vanreusel, 2008). Het actieplan is opgebouwd rond drie grote luiken: sensibilisatie, beheervoorstellen en monitoring. Een belangrijke beheermaatregel uit het actieplan is de vlindervriendelijke inrichting van de taluds van het Albertkanaal tussen Gellik en Vroenhoven. Dit is de belangrijkste oppervlakte aan potentieel leefgebied van de soort in Vlaanderen. Het gewenste beheer werd uitvoerig beschreven in

het door Aeolus opgestelde beheerplan (Indeherberg *et al.*, 2003).

Door achterstallig beheer zijn de meeste taluds dichtgegroeid met bramen, struiken en bomen. De huidige situatie is voor een aantal bedreigde dagvlinders dan ook ongeschikt. De gemeente, Natuurpunt Lanaken en de Jeugdbond voor Natuur- en Milieu sloegen de handen in elkaar om een deel van het leefgebied te herstellen. In 2008 en 2009 organiseerden deze partners enkele werkdagen waarop iedereen uitgenodigd was. De kanaaltaluds tussen de brug van Briegden en de spoorwegbrug werden aangepakt. Hier werden volgende acties uitgevoerd: kappen van bomen (inclusief

exotenbestrijding), verwijderen van bramenopslag, opruimen van zwerfvuil en ten slotte maaien van verruigde graslanden. De resultaten zijn nu al verbluffend. Wondklaver is hier dankzij de ideale kiemomstandigheden op twee jaar tijd aan een opmerkelijke terugkeer bezig, waardoor de overlevingskansen van het Klaverblauwtje sterk toegenomen zijn. In 2010 zal het Agentschap voor Natuur en Bos een aantal grootschalige beheerwerken op de taluds uitvoeren.

In 2006 stelde Aeolus i.o.v. de gemeente een landschapsbeheerplan op (Heyn *et al.*, 2006) voor Domein Pietersheim. In het plan werden een aantal beheermaatregelen voorgesteld



voor het grasland rondom de educatieve poelen. Op deze locatie lag vroeger een kiezel-groef. Bij de kanaalverbreding, begin jaren tachtig van de vorige eeuw, werd de uitgegraven grond (klei en leem) in de groef gestort en vermengd met zand en bouwpuin. Door de heterogene bodemsamenstelling treffen we er zowel soorten van droge kalkrijke leembodems als van vochtige zure zandbodems aan.

Het grasland rond de educatieve poelen heeft een grote botanische waarde, maar is ook van belang voor het Klaverblauwtje en het Boswitje. De gemeente zag op tijd de ecologische waarde van dit grasland in. Eind 2006 werd na overleg met Natuur- en Landschapsbeheer Limburg, de milieudienst en Natuurpunt Lanaken overeengekomen dat het jaarlijks maaien (in oktober) en opschonen van de poelen voortaan een taak van de gemeentelijke MINA-werkers zal zijn en dat Natuurpunt Lanaken voor de overige 'kleine' beheerwerken zal instaan.

Tevens heeft het Agentschap voor Natuur en Bos, in overleg met de gemeente, in 2008 een aantal open plekken gecreëerd in het aangrenzend bos, die door de gemeente jaarlijks mee worden gemaaid.

Natuurpunt Lanaken en het Regionaal Landschap Kempen en Maasland zullen in de loop van 2010 een project uitwerken in het beschermd landschap in het kader van het Europese Interreg project SOLABIO (Soorten en Landschappen als dragers voor de Biodiversiteit).

Op het bedrijventerrein van papierproducent Sappi wordt het westelijk talud momenteel



Foto: Bart Hoelbeek

beheerd voor het Klaverblauwtje. Mogelijk wordt dit maaibeheer uitgebreid naar andere bedrijfsterrinen.

Er zijn ook plannen om stapstenen voor het Klaverblauwtje te creëren langs de N77 en het kanaal Briegden-Neerharen en de Zuid-Willemsvaart. De gemeente heeft hier rond al een dossier ingediend bij het Agentschap voor Wegen en Verkeer en NV De Scheepvaart. Ook op het industrieterrein in Smeermaas (Europapark) wil de gemeente braakliggende zones en plantsoenen inrichten voor het Klaverblauwtje.

Sinds 1997 beschikt de gemeente over een bermbeheerplan (Janssen & Gora, 1997). Het bermbeheerplan geeft aan wat er in de berm jaarlijks moet gebeuren voor een optimale verkeersveilige en ecologische ontwikkeling. Het maaitijdstip en de maaifrequentie werden destijds gekozen i.f.v. de huidige of gewenste plantengroei en bijzondere fauna.

In 2009 werd het gemeentelijk bermbeheer door Natuurpunt Lanaken een eerste maal geëvalueerd (Vanham *et al.*, 2009). Vrijwilligers constateerden tijdens een inventarisatie eind mei 2009 eiafzet op Rode klaver in de berm langs de Neergellikerweg. Er werd eveneens een vrouwtje waargenomen in de brede berm t.h.v. de Kanaalweg. De maaidata werden in het bestek aangepast en door de gemeenteraad goedgekeurd.

Omdat de gemeente regelmatig klachten krijgt over het onderhoud van de bermen zal er een gerichte communicatiecampagne uitgewerkt worden. Zo zullen er artikels gepubliceerd worden in het gemeentelijk infoblad en op de website. Het is de bedoeling om in het maaiseizoen (mei) een aantal sensibilisatiebordjes in de bermen te plaatsen met uitleg over ecologisch bermbeheer.

Communicatie

De basisschool VSB 'Aan de basis' van Smeermaas werkte in 2007 in het kader van milieuzorg op school een aantal lessen uit rond het Klaverblauwtje. Onder meer een vlinderexcursie op de taluds van het Albertkanaal, het maken van badges van het Klaverblauwtje en de aanplant van vlinderstruiken kwamen aan bod. Naast enkele lessen over de ecologie van vlinders, brachten ze een bezoek aan de Lietsberg (vlinderserre) in Zutendaal. Het vijfde leerjaar nam eveneens deel aan de door de provinciale MINA raad georganiseerde logowedstrijd, waarbij scholen uitgenodigd werden om een logo over de adoptiesoort van hun gemeente op te maken. Hun ontwerp werd niet weerhouden.

In juli 2007 vond er een workshop over het Klaverblauwtje plaats, die georganiseerd werd door Natuurpunt Educatie en Regionaal Landschap Kempen en Maasland. Tijdens de theorieles kregen de cursisten een algemene toelichting over de lichaamsbouw, de ecologie, de verspreiding in Vlaanderen en het behoud

van dagvlinders. De excursie vond plaats langs het Albertkanaal in Gellik. De workshop was een onverhoopt succes. Met eenenveertig deelnemers was het één van de meest geslaagde workshops in Limburg.

Op Domein Pietersheim werd in 2008 een educatief pakket over vlinders uitgewerkt: 'Flieder fladder met de vlinders mee'. Op een speelse manier worden de kinderen van het zesde leerjaar basisonderwijs in contact gebracht met de wereld van de vlinders. Hoe ziet een vlinder eruit? Waar leven ze? Hoe is hun ontwikkeling? Hoe kunnen we ze beschermen? Op die manier probeert de gemeente de leerlingen bewust te maken van de problematiek van onze vlinders.

In 2009 werden bij een aantal graslanden op Domein Pietersheim infobordjes geplaatst. Zo wordt aan de recreanten op een duidelijke manier gecommuniceerd over het afstemmen van het beheer van de desbetreffende percelen op de levensloop van het Klaverblauwtje.

Om de gemeentelijke initiatieven m.b.t. biodiversiteit aan de inwoners bekend te maken,

werd in mei 2009 i.s.m. de provincie Limburg, Natuurpunt Lanaken en Regionaal Landschap Kempen en Maasland de 'Week van de biodiversiteit' georganiseerd. Er werd een fietstocht langsheen de leefgebieden van het Klaverblauwtje voorzien. Wandelaars konden deelnemen aan een Rangertocht in het Nationaal Park Hoge Kempen (Pietersebos). Als afsluiter was de workshop 'Biodiversiteit in jouw gemeente' geprogrammeerd. Dankzij een doorgedreven communicatie was de 'Week van de biodiversiteit' een groot succes.

De open ruimte tussen Maastricht, Lanaken en Riemst heeft een unieke geschiedenis en er komen nog tal van biologisch waardevolle landschapselementen voor. Daarom besliste het Grensschap Albertkanaal, een samenwerkingsverband op te starten van burgers en overheden uit het grensgebied, om de aandacht te vestigen op een aantal interessante plekken in dit uniek landschap (Grensschap Albertkanaal, 2008). Het resultaat zijn veertien landmarks waar per locatie een specifiek verhaal wordt verteld. Bij landmark tien (geologisch talud) komt men o.a. meer te weten over de aanleg van het Albertkanaal, de geologie van de streek en een overzicht van de fauna (vlinders) en flora van de taluds.

Een project dat nauw aansluit bij de landmarks is het gemeentelijk project 'opwaardering trage wegen in Briegden, Veldwezelt en Kesselt'. Het sluitstuk van het project is de uitgave van een kaart waarop alle trage wegen en hun naam aangeduid zijn. De wandelaar kan ook hierop gebiedsgerichte informatie (Kesseltse Kip en holle wegen) en het leefgebied van het Klaverblauwtje terugvinden.

Monitoring

De kansrijke zones, t.t.z. de zones waar Rode klaver voorkomt, werden in 2004 door de Onderzoeksgroep Dierenecologie van de Universiteit Antwerpen (Vanreusel & Van Dyck, 2004) op kaart ingetekend.

In 2011 willen we weten of de genomen inspanningen in Lanaken een gunstige invloed hebben op de huidige populaties en hoe het gesteld is met het leefgebied van het Klaverblauwtje. Zijn er populaties bijgekomen of gaat de soort er op achteruit? In het kader van het actieplan (Peusens & Vanreusel, 2008)

werkte Natuurpunt Studie een monitoringsplan uit. Het mag echter niet bij een eenmalige evaluatie blijven. Monitoren van soorten is de eerste stap naar een gedegen natuurbeleid.

In 2008 en 2009 werden geen gebiedsdekkende controles uitgevoerd. De gegevens van 2008 en 2009 die in figuur 1 getoond worden, zijn afkomstig van de website 'www.waarnemingen.be'. Hoewel het hier losse waarnemingen betreft, wijzen deze gegevens er alleszins op dat de soort in Lanaken nog in alle kilometerhokken t.h.v. Albertkanaal voorkomt, waar de soort tijdens de vlinderatlasinventarisatie van 1999 werd waargenomen (Maes & Van Dyck, 1999). Uit de databank kunnen we echter niet afleiden of de soort zich hier nog voortplant. In het kilometerhok t.h.v. van de educatieve poelen werd het Klaverblauwtje niet meer waargenomen.

Kansen en knelpunten

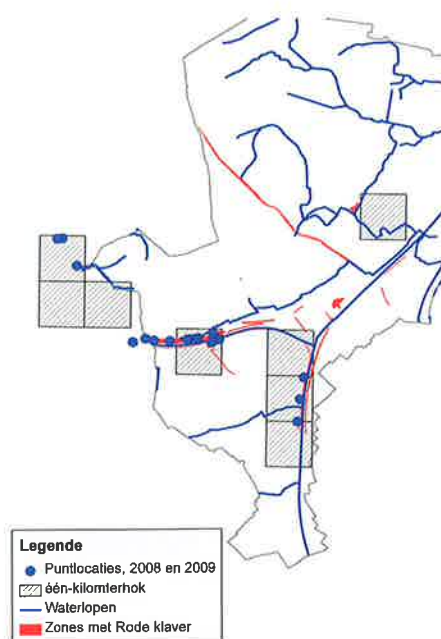
Er moeten heel wat eigenaars, in de meeste gevallen zijn dit overheden of publiekrechtelijke verzelfstandigde agentschappen, bij het beheer betrokken worden. Dit geldt eveneens voor partners die niet onmiddellijk bij het natuurbehoud belang hebben. Samenwerking en een goede afstemming van het beheer in de verschillende gebieden is immers essentieel voor het behoud van het Klaverblauwtje en andere dagvlinders. Op dit vlak is er duidelijk nog werk aan de winkel.

Een ander knelpunt is het monitoren van het Klaverblauwtje. Omdat dit eerder specialistenwerk is en tevens arbeidsintensief is, kan dit onmogelijk door de milieudienst uitgewerkt worden. Er zal dus samen met derden nagegaan moeten worden hoe we het monitoringsplan op een behoorlijke manier kunnen implementeren.

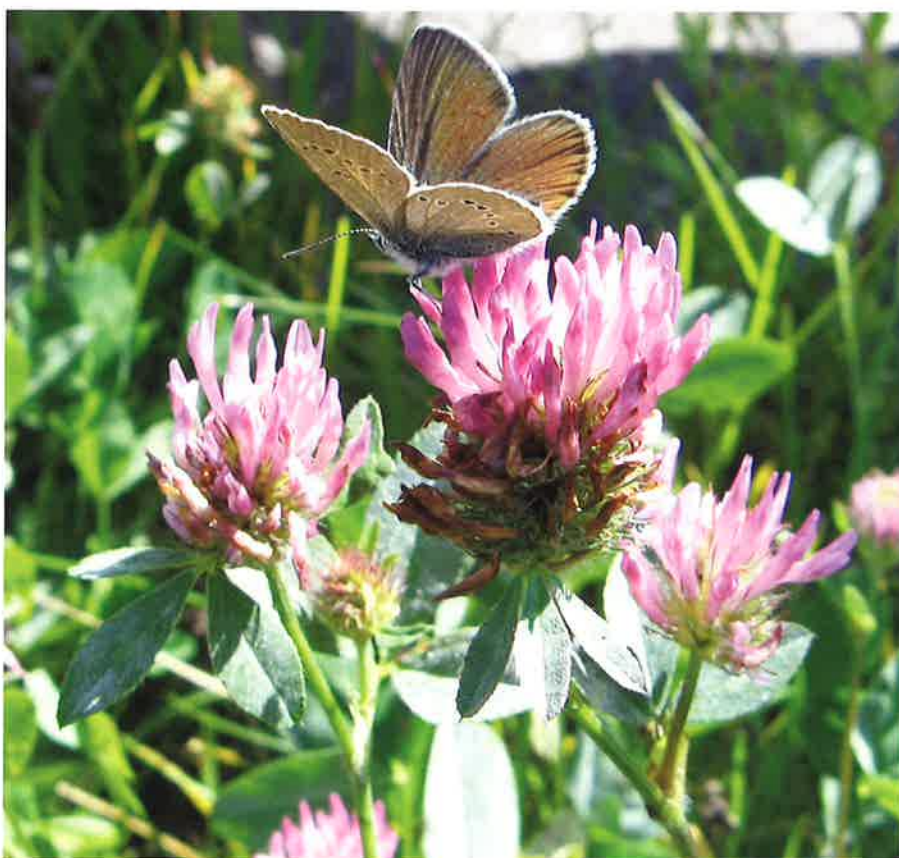
Conclusies

Dankzij de inspanningen van de verschillende partners zijn de huidige leefgebieden opgevaardeerd. De populaties zijn echter beperkt tot twee zones langsheen het Albertkanaal. Dit is geen goede uitgangssituatie. Uitbreiding van het leefgebied via de aanleg van stapstenen, die correct beheerd worden, is dus van primordiaal belang.

Op vlak van educatie is de gemeente zeker een



Figuur 1. Verspreiding van het Klaverblauwtje in de gemeente Lanaken. Zowel de puntlocaties (bron: waarnemingen.be), de plaatsen waar Rode klaver gevonden werd (Peusens & Vanreusel, 2008) als de vroeger bezette kilometerhokken (Maes & Van Dyck, 1999) worden gegeven.



voortrekker. De gerichte communicatie naar belangrijke stakeholders, zoals het Agentschap voor Wegen en Verkeer, NV de Scheepvaart en de lokale KMO's, heeft tot dusver niet het gewenste resultaat opgeleverd. Dit is bijzonder jammer, aangezien de kanaaltaluds zowel voor het Klaverblauwtje als voor drie andere dagvlinders van de Rode Lijst (Dwergblauwtje, Bruin dikkopje en Boswitje) de belangrijkste of zelfs enige populaties van Vlaanderen herbergen (Verschraegen *et al.*, 2003).

Een gestandaardiseerde monitoring van de soort is eveneens nodig om het effect van de genomen maatregelen op de populatie te kunnen inschatten.

Dankwoord

In de eerste plaats wil ik het afdelingsbestuur en de vrijwilligers van Natuurpunt Lanaken bedanken voor hun onvoorwaardelijke inzet. Het is vooral hun verdienste dat er sinds de adoptie van het Klaverblauwtje in 2006 een aantal terreinacties uitgevoerd werden en dat het project, via hun publieksactiviteiten,

steeds onder de aandacht wordt gebracht. Ik dank in het bijzonder mijn collega's Annick Vandebeek en Dirk Welkenhuyzen. Dankzij de goede samenwerking met hen werden reeds verschillende natuureducatieve projecten voor de basisscholen uitgewerkt en werden een aantal beheermaatregelen op Domein Pietersheim uitgevoerd.

Referenties

- GRENSSCHAP ALBERTKANAAL, 2008. Brochure 'Landmarks van het Grensschap' of www.grensschap.eu.
- HEYN, M., K. DE COSTER, A. MANNAERT, W. ANDRIESSEN & W. VERHEYEN, 2006. Landschapsbeheerplan Domein Pietersheim. Aeolus en Studiegroep Omgeving i.o.v. gemeente Lanaken, 190 pp.
- INDEHERBERG, M., J. LAMBRECHTS, P. HENDRICKX & W. VERHEIJEN, 2003. Beheerplan voor de taluds van het Albertkanaal tussen Kanne en Bilzen. Aeolus i.o.v. AMINAL, afdeling Natuur, 260 pp.
- JANSSENS, F. & L. GORA, 1997. Bermbeheerplan gemeente Lanaken. Limburgse Intercommunale voor Milieubeheer (LIM) i.o.v. gemeente Lanaken, 33 pp.
- MAES, D. & H. VAN DYCK, 1999. Dagvlinders in Vlaanderen. Ecologie, verspreiding en behoud. Stichting Leefmilieu/Antwerpen i.s.m. Instituut voor Natuurbehoud en Vlaamse Vlinderwerkgroep/Brussel, 480 pp.
- PEUSENS, E. & W. VANREUSEL, (ed.), 2008. ACTIEPLAN LANAKEN. Klaverblauwtje (Nr. 25). Een uitgave van de provincie Limburg, D/2007/585734, 102 pp.
- VANHAM, L., J. LOYENS, J. RUTTEN, P. BUNTINX & A. VAN DER STAR, 2009. Evaluatie gemeentelijk bermbeheerplan. Natuurpunt Lanaken i.o.v. gemeente Lanaken, 20 pp.

VANREUSEL, W. & H. VAN DYCK, 2004. Uitbreidingsmogelijkheden voor een bedreigde soort langs een netwerk van bermen. Verkennende case-study van het Klaverblauwtje in de omgeving van Gellik. Eindverslag van de studieopdracht: connectiviteit van bermen voor het Klaverblauwtje in de provincie Limburg. Onderzoeksgroep Dierenecologie, Departement Biologie, Universiteit Antwerpen i.o.v. AMINABEL, Cel Natuurtechnische Milieubouw, 37 pp.

VERSCHRAEGEN, T., W. VANREUSEL, J. LAMBRECHTS & D. MAES, 2003. Klavertje vier. Het Bruin dikkopje, het Boswitje, het Dwergblauwtje en het Klaverblauwtje in Vlaanderen. Vlinders 4: 4-6.

Summary

The municipality of Lanaken adopted the mazarine blue (*Polyommatus semiargus*). In 2008 and 2009 Natuurpunt and JNM cleared the banks of the Albert canal, between the railway bridge and the bridge of Briegden from trees and shrubs, removed garbage and mowed the grass-lands, thus creating suitable habitat for this butterfly. The grasslands at Pietersheim are since 2006 also managed in favor of this butterfly, while the Agentschap voor Natuur en Bos created a few open spots in the nearby forest. Finally a grassland at Sappi (a company) is also managed for the mazarine blue. The municipality also has a management plan for the road verges. This plan was in 2009 evaluated by the local volunteers of Natuurpunt. The primary school 'Smeermaas' organised several events to acquaint the children with this butterfly. In the following years the presence of both the mazarine blue and its host plant red clover (*Trifolium pratense*) will be established.